

Halve waarheden over leugenonderzoek:

ALDERT VRIJ*

Het weerwoord van Bockstaele en collega's op de recensie van Verschuere nader beschouwd

Dr Bruno Verschuere's recensie in Panopticon 2008 nr 3 van het boek "Leugens en detectie" geschreven door Marc Bockstaele, Sophie Raeymaekers en Professor Els Enhus heeft stof doen opwaaien. De auteurs van het boek trekken fel van leer tegen Dr. Verschuere in hun weerwoord (Panopticon 2008 nr 4). Ze verwijzen hierbij op diverse plaatsen naar mijn werk, maar ze vertellen hierover halve waarheden en interpreteren me verkeerd. In deze reactie zet ik dat graag recht en grijp ik de gelegenheid aan om enkele kanttekeningen te zetten bij andere onderdelen van hun weerwoord.

Bockstaele en collega's gaan in hun recensie uiterst selectief te werk en vertellen daardoor halve waarheden. Ze halen onderzoeken aan waarvan ze menen dat ze hun standpunten steunen en beschouwen onderzoek dat tegen hun standpunt ingaat als "waardeloos", omdat die laboratoriumonderzoeken te ver weg zouden staan van de werkelijkheid. Amerikaanse opsporingsfunctionarissen gebruiken dit "te ver van de realiteit" argument ook (Inbau, Reid, Buckley, & Jayne, 2001; Vrij, in druk). De Amerikanen zijn echter consequent en negeren al het laboratoriumonderzoek; Bockstaele en collega's zijn inconsequent en verwijzen wel naar laboratoriumonderzoek (zoals CBCA en RM onderzoek) wanneer het hen uitkomt.

Ook bij het bespreken van de studies die hun ideeën ondersteunen gaan ze selectief te werk en beschrijven ze alleen de resultaten van die onderzoeken die in hun straatje passen. Ze citeren bijvoorbeeld het onderzoek van Smith (2001) en beweren dat dit onderzoek aantoont dat SCAN zeker enig potentieel heeft om waarheden van leugens te onderscheiden. Wat ze er niet bij vertellen is dat hetzelfde onderzoek liet zien dat beoordelaars die *niet* waren getraind in SCAN even goed presteerden als SCAN getrainde beoordelaars. De meerwaarde van SCAN is dus niet aangetoond in Smith's (2001) onderzoek, maar dat vermelden Bockstaele en collega's niet. Het onderzoek van Smith liet nog een ander probleem zien: SCAN is niet gestandaardiseerd. Verschillende SCAN beoordelaars gaven andere verklaringen waarom ze besloten of iemand de waarheid sprak of loog. Dit betekent dus dat "de SCAN methode" niet bestaat, wat een groot probleem is als je het wil toepassen. Bockstaele en collega's bespreken dit probleem niet.

Vervolgens beargumenteren Bockstaele en collega's dat er steun werd gevonden voor SCAN in onderzoek naar een andere test, CBCA. CBCA-onderzoekers hebben inderdaad onderzoek verricht naar criteria die ook tot de SCAN lijst behoren. Voor sommige criteria echter voorspelt SCAN het tegenovergestelde als CBCA terwijl de onderzoeken de CBCA-visie ondersteunen (zie Vrij, 2008). Zulke resultaten steunen SCAN dus niet.

* Professor of Applied Social Psychology, University of Portsmouth. Correspondentie richten aan: Aldert Vrij, University of Portsmouth, Psychology Department, King Henry Building, King Henry 1 Street, Portsmouth PO1 2DY, Engeland.

Integendeel: Ze spreken SCAN tegen. Ook is het bezwaarlijk om onderzoek naar individuele criteria aan te voeren als bewijs voor SCAN. Bockstaele en collega's geven als voorbeeld het SCAN criterium "details". Het is inderdaad veelvuldig aangetoond dat waarheidsprekers gedetailleerder zijn dan leugenaars, maar men kan hieruit niet concluderen dat SCAN een nuttig instrument is. Om de SCAN methode te testen moet de methode als geheel worden getoetst, want uitsluitend als geheel onderscheidt SCAN zich van andere methoden. Zulk onderzoek heeft nog nooit laten zien dat SCAN meerwaarde heeft, zoals Verschuere terecht suggereerde in zijn recensie.

Vervolgens beweren Bockstaele en collega's dat SCAN geen leugentest is. Het blijkt een methode te zijn die kritische punten in een schriftelijke verklaring aangeeft die verder onderzocht moeten worden, bijvoorbeeld in het verhoor. Als SCAN geen leugendetectiemethode is, waarom vergelijken de auteurs het dan met CBCA en RM dat wel leugendetectiemethoden zijn? En waarom voeren ze dan de onderzoeken van Driscoll en Smith aan ter ondersteuning van SCAN? Deze twee onderzoeken hadden tot doel om na te gaan (1) hoe accuraat SCAN beoordelaars zijn in het classificeren van leugenaars en waarheidsprekers en (2) hoe leugenaars en waarheidsprekers verschillen op diverse SCAN criteria. Dit zijn dus leugenunderzoeken. Mijn vermoeden is dat SCAN wel degelijk als leugendetectiemethode wordt gebruikt met het gevolg dat het leidt tot vooringenomenheid. Niet alleen geeft de schriftelijke verklaring de kritische punten aan, SCAN-getrainde beoordelaars vormen eveneens op grond van die verklaringen een mening of de verdachte schuldig is en doen dit dus *voordat* het verhoor plaatsvindt. Dat vooringenomenheid van verhoorders desastreuze gevolgen kan hebben voor het verloop van een politieverhoor is door anderen uitstekend beschreven (zie het werk van Gudjonsson en Kassin).

In het laatste gedeelte van hun weerwoord bespreken Bockstaele en collega's mijn werk. Ook hier bespreken ze uitsluitend de resultaten die hen goed uitkomen. Ze halen een studie van ons aan waarin we het gedrag van een moordenaar beschreven (Vrij & Mann, 2001a). Deze studie zou laten zien dat de moordenaar meer wegkeek tijdens het liegen. Deze studie liet dat *niet* zien. Inderdaad, tijdens sommige leugens keek hij meer van de verhoorder weg (het resultaat dan Bockstaele en collega's beschreven) maar tijdens andere leugens keek hij de verhoorder juist meer aan (niet genoemd door Bockstaele en collega's). Over het geheel genomen, vormde wegkijken dus geen aanwijzing voor liegen, in tegenstelling tot wat Bockstaele en collega's in hun weerwoord beweren.

Mijn aanbeveling om de verdachte te vragen de verhoorder aan te kijken is verkeerd geïnterpreteerd door Bockstaele en collega's. Het is niet gebaseerd op een mogelijk verband tussen liegen en oogbewegingen (zoals Bockstaele en collega's suggereren) maar wel op het volgende. Leugenaars hebben soms meer moeite met het vertellen van hun verhaal dan waarheidsprekers. Verhoorders kunnen hierop inspelen door het spreken moeilijker te maken. De leugenaar, die toch al moeite tijdens het spreken ondervindt, kan hiermee slechter uit de voeten dan een waarheidspreker. Hierdoor zullen er meer verschillen tussen leugenaars en waarheidsprekers optreden als de situatie moeilijker wordt gemaakt. Het aankijken van de gesprekspartner bemoeilijkt het spreken, maar ook andere interventies kunnen worden gebruikt, zoals de ondervraagde verzoeken het verhaal in omgekeerde tijdsvolgorde te vertellen. Het laatste leidde er inderdaad toe dat meer verschillen tussen waarheidsprekers en leugenaars optraden (Vrij, Mann, Fisher, Leal, Milne, & Bull, 2008).

Bockstaele en collega's halen een ander onderzoek van ons aan (Mann & Vrij, 2006) als bewijs dat politiemensen vrij goed zijn in het detecteren van leugens bij criminelen. Bockstaele en collega's laten echter onbesproken dat politiemensen in ons onderzoek naar het wegwijkgedrag van de moordenaar (Vrij & Mann, 2001a, hierboven reeds aangehaald) slecht waren in het ontmaskeren van de leugens die de moordenaar vertelde. Ook een andere studie van ons (Vrij & Mann, 2001b) liet zien dat politiemensen grote problemen ondervonden bij het ontmaskeren van leugens verteld door criminelen (zie Vrij, 2008, voor een overzicht van deze onderzoeken). Onze resultaten zijn dus een stuk minder gunstig dan Bockstaele en collega's suggereren.

Vervolgens wordt mijn werk aangehaald als bewijs dat het onduidelijk is wat met basisgedrag wordt bedoeld. Basisgedrag heeft betrekking op het gedrag dat iemand vertoont als hij de waarheid spreekt. Dit gedrag kan worden vergeleken met het gedrag tijdens kritische punten in het verhoor om te zien of iemand liegt. Het probleem is welk gedrag als basisgedrag kan dienen. Praktijkmensen zoals Inbau en collega's (2001) menen dat het introductiegesprek hiervoor kan dienen. Anderen, zoals Moston en Engelberg (1993) en ikzelf zijn het hiermee oneens. Inbau en collega's zien namelijk over het hoofd dat iemands gedrag mede door de context wordt bepaald. In een introductiegesprek, waarbij er niets op het spel staat, reageren verdachten anders dan tijdens het verhoor waarbij zij onder verdenking staan of van een misdrijf worden beschuldigd. Bockstaele en collega's halen wel de artikelen van Moston/Engelberg en mijzelf aan waarin we uitleggen wat het probleem is met de manier waarop Inbau en collega's basisgedrag definiëren, maar verzuimen onze kritiek te noemen. Ze vertellen de lezers slechts dat Moston, Engelberg en ikzelf andere ideeën hebben over het meten van basisgedrag dan Inbau en collega's en vragen zich af wat de praktijk hiermee kan doen. De praktijk is zeker niet gebaat bij het vertellen van halve waarheden over basisgedrag (door de discussie hierover weg te laten), zoals Bockstaele en collega's dus doen.

Tot slot verwijzen Bockstaele en collega's naar mijn werk over de "indirecte methode" om leugens te ontmaskeren. Ze merken op dat hiernaar sinds de eeuwwisseling geen onderzoek meer wordt gedaan en dat ik er zelf ook niet meer over schrijf. De indirecte methode is door mijzelf en anderen sindsdien onderzocht (zie Vrij, 2008 voor een overzicht) en ik schrijf er nog steeds over. Ze vormen namelijk een onderdeel van de richtlijnen voor leugenontmaskering die ik heb opgesteld en op diverse plaatsen heb beschreven (bijvoorbeeld Vrij, 2003, 2004a, b; 2008). Ook merken Bockstaele en collega's op dat ik over deze methode veel publiciteit maakte in tv-programma's. Dit wil niet zeggen dat ik deze richtlijn belangrijker vind dan de andere richtlijnen. Dat de media er uitgebreid aandacht aan besteedden komt omdat zij mij over dit onderwerp benaderden, niet andersom. Dit is trouwens het geval met al mijn mediacontacten.

Ik begrijp uit het weerwoord van Bockstaele en collega's dat de Belgische politie SCAN wel gebruikt, maar mijn richtlijnen niet. Dit zegt uiteraard niets over de accuraatheid van SCAN, noch over mijn richtlijnen en de waarde die ze kunnen hebben voor het politieverhoor. Ik wil er wel op wijzen dat het toepassen van ongeteste ondervragingsmethoden (SCAN) niet zonder gevaar is. Vergelijk het met de medische wereld. Zouden we het accepteren als we medicijnen gaan gebruiken die ongetest zijn? Natuurlijk niet. We willen eerst weten (i) of ze werken en (ii) of er geen ongewenste bijwerkingen zijn. Analooz hieraan zou de politie er goed aan doen verdachten niet aan verhoormethoden te onderwerpen voordat is vastgesteld dat ze werken en geen ongewenste bijwerkingen

hebben. Voor Marc Bockstaele, *content manager* van de cursussen verhoortechnieken in de Belgische politiescholen, is de belangrijke taak weggelegd om de Belgische politie hierover adequaat te adviseren. Met het vertellen van halve waarheden is een rechtsstaat niet gediend.

LITERATUUR

- Driscoll, L. N. (1994). A validity assessment of written statements from suspects in criminal investigations using the SCAN technique. *Police Studies*, 17, 77-88.
- Gudjonsson, G. H. (2003). *The psychology of interrogations and confessions*. Chichester, England: Wiley & Sons.
- Inbau, F. E., Reid, J. E., Buckley, J. P., & Jayne, B. C. (2001). *Criminal interrogation and confessions, fourth edition*. Gaithersburg, Maryland: Aspen Publishers.
- Kassin, S. M. (1997). The psychology of confession evidence. *American Psychologist*, 52, 221-233.
- Kassin, S. M. (2005). On the psychology of confessions: Does innocence put innocents at risk? *American Psychologist*, 60, 215-228.
- Kassin, S. M., Goldstein, C. J., & Savitsky, K. (2003). Behavioral confirmation in the interrogation room: On the dangers of presuming guilt. *Law and Human Behavior*, 27, 187-203.
- Kassin, S. M., & Gudjonsson, G. H. (2004). The psychology of confessions: A review of the literature and issues. *Psychological Science in the Public Interest*, 5, 33-67.
- Mann, S. & Vrij, A. (2006). Police officers' judgements of veracity, tenseness, cognitive load and attempted behavioural control in real life police interviews. *Psychology, Crime, & Law*, 12, 307-319.
- Moston, S. J., & Engelberg, T. (1993). Police questioning techniques in tape recorded interviews with criminal suspects. *Policing and Society*, 6, 61-75.
- Smith, N. (2001). *Reading between the lines: An evaluation of the scientific content analysis technique (SCAN)*. Police research series paper 135. London: UK Home Office, Research, Development and Statistics Directorate.
- Vrij, A. (2003). Richtlijnen voor het betrappen van leugenaars. In L. Kools, G. Verkaeke, M. Vanderhallen, & J. Goethals (Eds.), *De waarheid en niets dan de waarheid: Over de verhouding tussen recht en psychologie* (pp. 77-106). Brugge, Belgium: die Keure.
- Vrij, A. (2004a). Guidelines to catch a liar. In P. A. Granhag & L. A. Strömwall (Eds.), *Deception detection in forensic contexts* (pp. 287-314). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Vrij, A. (2004b). Invited article: Why professionals fail to catch liars and how they can improve. *Legal and Criminological Psychology*, 9, 159-181.
- Vrij, A. (2008). *Detecting lies and deceit: Pitfalls and opportunities, second edition*. Chichester: John Wiley and Sons.
- Vrij, A. (in druk). Nonverbal dominance versus verbal accuracy in lie detection: A plea to change police practice. *Criminal Justice and Behavior* (invited article in a special forensic psychology issue).
- Vrij, A., & Mann, S. (2001a). Telling and detecting lies in a high-stake situation: The case of a convicted murderer. *Applied Cognitive Psychology*, 15, 187-203.
- Vrij, A., & Mann, S. (2001b). Who killed my relative? Police officers' ability to detect real-life high-stake lies. *Psychology, Crime, & Law*, 7, 119-132.
- Vrij, A., Mann, S., Fisher, R., Leal, S., Milne, B., & Bull, R. (2008). Increasing cognitive load to facilitate lie detection: The benefit of recalling an event in reverse order. *Law and Human Behavior*, 32, 253-265.